

ԿԱՐԾԻՔ

Ը.00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության դոկտորի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված Գայանե Ռուբիկի Թովմասյանի «Ջբոսաշրջության զարգացման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ:

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

ՀՀ-ում զբոսաշրջությունը հայտարարված է տնտեսության գերակա ոլորտ: Հայաստանում, հաշվի առնելով առկա ռեսուրսային ներուժը (հին պատմություն և մշակույթ, պատմամշակութային հուշաձաններ, եկեղեցիներ, կուրորտային ռեսուրսներ, հանքային ջրեր, կլիմայական բարենպաստ պայմաններ, ազգային համեստ խոհանոց, գեղատեսիլ բնություն և հարուստ կենսաբազմազանություն, և այլն), զարգացման մեծ հեռանկարներ ունեն զբոսաշրջության հետևյալ հիմնական տեսակները՝ կրոնական, պատմամշակութային, առողջարանային, սպորտային և արկածային, բժշկական, գաստրոնամիական, ագրո- և էկո-, քաղաքային և այլն:

Հայաստանը, չնայած վերջին տարիներին կատարվող աշխատանքներին, դեռ հայտնի զբոսաշրջային վայր չէ աշխարհում: Ըստ հեղինակի, զբոսաշրջային զարգացման հիմնական խոչընդոտներից կարելի է նշել՝ ոլորտի թերի օրենսդրական դաշտը, ըստ զբոսաշրջության տարբեր տեսակների զարգացման ծրագրերի բացակայությունը, վիճակագրական հաշվառման գործընթացը, մարքետինգային գործունեությունը, ծառայությունների որակը, ենթակառուցվածքների վիճակը, ոլորտի կրթության և աշխատաշուկայի միջև եղած բացերը, և այլն:

Այս և մի շարք այլ խնդիրներով էլ պայմանավորված է աշխատանքի արդիականությունը:

Սակայն, միաժամանակ հարկ ենք համարում նշել, որ թեման շատ ընդհանրական բնույթի հարցեր է ընդգրկում, ինչը ինքնին հնարավորություն չի տալիս կենտրոնանալ

որոշակի հիմնախնդրի վրա և իրականացնել ավելի խորը և ինքնադիպ
հետազոտություն:

Չնայած հեղինակը նշում է, որ չկան զբոսաշրջության զարգացման վերաբերյալ
կատարված այնպիսի լայնածավալ, գիտական հետազոտություններ, որոնք կընդգրկեն
զբոսաշրջության բոլոր տեսակները և զարգացման հիմնախնդիրները տարբեր
ասպեկտներից. սակայն, իր կողմից նշված տարբեր հեղինակների և նրանց
աշխատանքների թվարկումն ու հղումները խոսում են հակառակի մասին՝ թեման
խնդիրների ընդգրկվածության առումով բավականաչափ ուսումնասիրված է:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները

Հետազոտության նպատակն է՝ ՀՀ-ում զբոսաշրջության զարգացման տեսական,
գործնական և հայեցակարգային հիմքերի մշակումը:

Առաջադրված նպատակին հասնելու համար ատենախոսությունում դրվել և լուծվել
են հետևյալ խնդիրները.

- վերլուծել զբոսաշրջության զարգացման տեսամեթոդական հիմքերը,
- հետազոտել միջազգային զբոսաշրջության արդի վիճակը, զարգացման
միտումներն ու առանձնահատկությունները, ինչպես նաև զբոսաշրջության
կառավարման և զարգացման համաշխարհային փորձը,
- վերլուծել զբոսաշրջության արդի վիճակը և զարգացման միտումները, ինչպես
նաև ոլորտի կարգավորման օրենսդրաիրավական դաշտը և կառավարման
համակարգը ՀՀ-ում,
- տնտեսամաթեմատիկական մեթոդների օգնությամբ իրականացնել ՀՀ
ներքին և ներգնա զբոսաշրջության զարգացման կանխատեսումներ և
գնահատել զբոսաշրջության ազդեցությունը ՀՀ տնտեսության զարգացման
վրա,
- բացահայտել ՀՀ-ում զբոսաշրջության հիմնական տեսակների զարգացման
ներուժային հնարավորությունները և հեռանկարները,
- վերլուծել զբոսաշրջության զարգացման խոչընդոտները (կապված
մարքեթինգային գործունեության, ծառայությունների որակի և

- մրցունակության բարձրացման, ոլորտի կրթության բարելավման և այլնի հետ) դրանց լուծման ուղիների բացահայտման և մշակման նպատակով,
- մշակել ՀՀ-ում զբոսաշրջիկների գոհունակության ինդեքսի կիրառման մեթոդաբանությունը,
  - վերլուծել ՀՀ-ում զբոսաշրջության կայուն զարգացման հնարավորությունները:

Արհեստագործական հիմնական գիտական արդյունքները և նորույթը

Ըստ հեղինակի հետազոտության տեսական, գործնական և հայեցակարգային նշանակություն ունեցող հիմնական արդյունքների գիտական նորույթը կայանում է հետևյալում.

1. վիճակագրական մեթոդների օգնությամբ գնահատվել է ներքին և ներգնա զբոսաշրջիկների թվաքանակի, նրանց կատարած ծախսերի, ինչպես նաև զբոսաշրջության ոլորտում պետական ծախսերի և կապիտալ ներդրումների ազդեցությունը ՀՆԱ-ի, զբաղվածության, կացության և հանրային սննդի կազմակերպման ծառայությունների ծավալների վրա, ՀՀ մարզերի և Երևանի համար գնահատվել են զբոսաշրջային ծառայությունների և ՀՆԱ-ի ու զբաղվածության միջև կոռելացիոն կապերը:
2. Իրականացվել է ՀՀ ներգնա զբոսաշրջիկների թվաքանակի կանխատեսումներ ARIMA մեթոդով, ինչպես նաև ներքին զբոսաշրջիկների թվաքանակի կանխատեսումներ՝ էկոնոմետրիկական տարբեր ստատիկ և դինամիկ մոդելների օգնությամբ, որի արդյունքում բացահայտվել են ներքին զբոսաշրջության վրա ազդող գործոններն ու գնահատվել դրանց ազդեցության չափը, իսկ ռեկուրսիվ և սահող կանխատեսման մոդելավորման արդյունքներով հիմնավորվել է, որ փոքր մասշտաբի (AR, VAR և BVAR) մոդելներով զբոսաշրջիկների թվաքանակի աճի կանխատեսման արդյունքները վիճակագրորեն չեն տարբերվում բազմաթիվ գործոններ հաշվի առնող մոդելների (FAAR, FAVAR և BFAVAR) կողմից ստացված կանխատեսման արդյունքներից:

3. ՀՀ-ում զբոսաշրջության առավել հեռանկարային տեսակների զարգացման հնարավորությունների և հիմնախնդիրների վերլուծության արդյունքում մշակվել են մի շարք գործնական և հայեցակարգային բնույթի միջոցառումներ՝ ուղղված դրանց զարգացման ռազմավարական ծրագրերի մշակմանը, մարքետինգային միջոցառումների իրականացմանը, նոր երթուղիների կազմակերպմանը և այլն:
4. Իրականացվել է զբոսաշրջության մարքետինգի և զարգացմանն ուղղված պետական ծախսերի և ներգնա զբոսաշրջության ու դրանից ստացվող եկամուտների միջև կոռելացիոն համեմատական վերլուծություն ՀՀ և 40 երկրների միջև, վերլուծվել են ՀՀ-ում իրականացվող զբոսաշրջային մարքետինգային գործողությունները և մշակվել համապատասխան քայլեր՝ զբոսաշրջային մարքետինգի և ընդհանուր բարելավման նպատակով:
5. Հյուրանոցային ծառայությունների որակի գնահատման նպատակով մշակվել է հատուկ գործիք՝ ARMQUAL, որի օգնությամբ ծառայությունների որակի հիմնական պարամետրերի հատկորոշմամբ հյուրանոցներում իրականացվել է մատուցվող ծառայությունների գնահատում, ստացված արդյունքները վերլուծվել են Կարևորություն-Գործունեություն վերլուծության մատրիցայի միջոցով, կատարվել են հիմնական ցուցանիշների միջև վիճակագրական նշանակալիության կապերի գնահատումներ:
6. Մշակվել է զբոսաշրջիկների գոհունակության գնահատման ձևաչափ և հարցաթերթ, որի օգնությամբ ներգնա զբոսաշրջիկների շրջանում իրականացված հարցումների արդյունքում հաշվարկվել է զբոսաշրջիկների գոհունակության գնահատման ինդեքսը, արդյունքները վերլուծվել են Կարևորություն-Գործունեություն վերլուծության մատրիցայի միջոցով և ներկայացվել են հիմնավոր մոտեցումներ՝ բացահայտված հիմնախնդիրների լուծման նպատակով:
7. Զբոսաշրջության կրթական ծառայություններ մատուցող ուսումնական հաստատությունների և կենտրոնների կրթական ծրագրերի ուսումնասիրության և աշխատաշուկայում առկա աշխատատեղերին ներկայացվող պահանջների հետ դրանց համեմատության, ինչպես նաև ուսանողների, շրջանավարտների, ոլորտի հասարակական և մասնավոր կազմակերպությունների շրջանում

կատարված հարցումների հիման վրա մշակվել է միջոցառումների փաթեթ՝ ուղղված ուսումնական հաստատությունների կրթական ծրագրերի բարելավմանն ու ոլորտի համար գործնական հմտություններով և կիրառական կարողություններով օժտված մասնագետների պատրաստմանը, կրթական հաստատությունների ներքին և միջազգային համագործակցության ընդլայնմանն ու հաստատությունների նյութատեխնիկական բազայի ընդլայնմանը, ինչպես նաև մատուցվող կրթական ծառայությունների որակի ապահովմանը և վերահսկողությանը:

Հեղինակի կողմից կանխատեսումների իրականացումը էկոնոմետրիկական տարրեր մոդելների օգնությամբ. ինչպես նաև կոռելացիոն վերլուծությունների իրականացումն, իհարկե, արժանի է հիշատակման. սակայն, մեր կարծիքով հիմնախնդիրների առաջ քաշման և դրանց լուծման ինքնադիպությունը զգացնել չի տրամադրվում:

Ինչ վերաբերում է եզրակացություններին և առաջարկություններին, ապա դրանք ընդհանուր առմամբ ամփոփոփում են հեղինակի վերլուծության արդյունքները: Միաժամանակ հարկ ենք համարում նաև ընդգծել, որ առաջարկությունների մասով չի ստեղծվում տրամադրություն, որ դրանց ներդրման դեպքում ոլորտի զարգացումներում կարող ենք ակնկալել էական փոփոխություններ: Դրանք ավելի շուտ ստանդարտ ձևակերպումների տրամադրություն են թողնում:

Սրացված արդյունքների գիտագործնական նշանակությունը

Հետազոտության արդյունքները կարող են օգտագործվել պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից՝ ոլորտի զարգացման կանխատեսումների իրականացման, զբոսաշրջության զարգացման պետական քաղաքականության բարելավման, զբոսաշրջության առանձին տեսակների զարգացման ծրագրերի մշակման, համապատասխան օրենսդրական դաշտի բարելավման, ոլորտի պետական կառավարման բարելավման, մարքետինգային գործունեության ծրագրերի մշակման և իրականացման, բաժրագույն և միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունների կողմից՝ զբոսաշրջության մասնագիտության կրթական ծրագրերի

արդիականացման, ուսումնական գործընթացի կատարելագործման, աշխատաշուկայի պահանջներին համապատասխան որակյալ կադրերի պատրաստման, ինչպես նաև համապատասխան հետազոտությունների զարգացման նպատակով և այլն:

Որոշ դիպրոդություններ աշխատանքի բովանդակության վերաբերյալ:

1. 19-րդ էջի երկրորդ պարբերությունում նշվում է, որ զբոսաշրջային ծառայությունը բնութագրվում է հետևյալ հատկանիշներով ... և նշվում են 4 հատկանիշներ: Բերված հատկանիշները ընդհանրական են և բնութագրում են ոչ միայն զբոսաշրջությունը, որպես ծառայությունների ոլորտ, այլև բոլոր ծառայությունները: Ուստի կարիք չկա այն ընդգծելու:

2. 86-րդ էջի վերջին պարբերությունում նշվում է, որ ԵԱՏՄ անդամ երկրների քաղաքացիները բոլոր տեսակի վավեր անձնագրերի առկայության դեպքում փոխադարձության սկզբունքով ազատված են ՀՀ մուտքի վիզա ձեռք բերելու պահանջից: Եվ անմիջապես եզրակացվում է, որ ԵԱՏՄ անդամակցությունը Հայաստանի համար հիանալի հնարավորություն է՝ զարգացնելու զբոսաշրջությունը՝ հաշվի առնելով այդ երկրների բնակչության մեծ թվաքանակները, առանց վիզային ռեժիմը և ուղիղ թռիչքների առկայությունը (բացառությամբ Ղրղզստանի): Վերապահումով վերաբերվելով բնակչության մեծ թվաքանակ փաստարկին և մյուս հիմնավորումներին, հարկ ենք համարում նշել, որ Հայաստանը կարող է մուտքի վիզա ձեռք բերելու պահանջից ազատել նաև ցանկացած այլ երկրների քաղաքացիների: Հետևաբար վիզային ռեժիմի ընդգծումը ուժեղ հիմնավորում չի կարող լինել:

3. 1.2 ենթակետի՝ «Զբոսաշրջության զարգացման միտումներն աշխարհում» անվանումը շատ ավելի լայն հարցերի շրջանակ է ընդգրկում, քան պարզապես զբոսաշրջիկների թվի աճը, զբոսաշրջությունից ստացված ֆինանսական մուտքերը, զբոսաշրջության ներդրումը ՀՆԱ-ում, զբաղվածությունում, կապիտալ ներդրումները զբոսաշրջության ոլորտում: Նման «չոր» ցուցանիշների քանակական վերլուծությունը լիարժեք չի կարևորում ու հիմնավորում ճյուղի դերն ու նշանակությունը որակական տեսանկյունից: Բացի այդ, հեղինակը հիմնական ուշադրությունը կենտրոնացրել է

կովիդի և դրանով պայմանավորված փոփոխությունների վրա. այդ կերպ նույնպես ավելի
լայն վերնագրի շրջանակներում սահմանափակելով նյութի բովանդակությունը:

4. Մեր կարծիքով աշխատանքը չէր տուժի, այլ ընդհակառակը կշահեր, եթե 1.3
ենթակետը, որտեղ հեղինակն անդրադառնում է զբոսաշրջության կառավարման և
զարգացման միջազգային փորձին և գոյություն ունեցող մոդելներին, և 2.2 ենթակետը,
որտեղ վերլուծվում է զբոսաշրջության կարգավորման օրենսդրահրավական դաշտը և
կառավարման համակարգը Հայաստանում. միավորվեին, միաժամանակ կրճատելով
որոշ նկարագրություններ:

5. Մեծ հաշվով աշխատանքը միայն կշահեր, եթե 2.2 ենթակետի 95-97 էջերի
վերլուծությունը տեղափոխվեր 2.1 ենթակետ, իսկ 2.5 ենթակետի շատ ընդհանրական և
նկարագրական շարադրանքը ներկայացվեր ոչ թե առանձին ենթակետով, այլ
օգտագործվեր վերլուծություններում արված գնահատականների հիմնավորումների
համար:

Եզրակացություն

Արված դիտողությունները սկզբունքորեն չեն անդրադառնում ատենախոսության
արժանիքների և արդյունքների գնահատականի վրա: Դրանք կարևոր են
զբոսաշրջության ոլորտի զարգացմանը նվիրված հետագա հետազոտությունների
համար:

Գ. Թովմասյանի ատենախոսությունն ունի գործնական արժեքավոր նշանակություն,
իրենից ներկայացնում է ինքնուրույն և ամբողջական հետազոտություն, որում դրված և
լուծված են ոլորտի զարգացման համար արդիական խնդիրներ:

Հեղինակը հանդես է բերել մասնագիտական ու վերլուծական անհրաժեշտ
մակարդակ, ինչի մասին են վկայում բուն ատենախոսությունը և դրանում ստացված
արդյունքները:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքները հրապարակված են, իսկ աշխատանքի
սեղմագիրը համապատասխանում է հետազոտության բովանդակությանը:

Ընդհանուր առմամ Գ. Թովմասյանի «Զբոսաշրջության զարգացման
հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում» թեմայով ատենախոսությունը

համապատասխանում է «Հայաստանի Հանրապետության գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի» 6-րդ և 8-րդ կետերի, ինչպես նաև դոկտորական ատենախոսություններին ներկայացվող պահանջներին, իսկ դրա հեղինակն արժանի է Ը.00.02 «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության դոկտորի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

Պաշտոնական ընդդիմախոս

Տնտեսագիտության դոկտոր, դոցենտ՝

Ա.Ա. Եղիազարյան

28.11.2022թ.

Ս. Գ. Գ., ղույլ ենք Ս. Ս. Աշխատանքային
արտադրությունը կատարում ենք
ԴՊՄՆ գերական փաթեթով

28.11.2022

Ս. Գ. Գ. Բեկյան